

РЕЦЕНЗИЯ
от Павел Атанасов Сарафов,
доц. д-р от Юридически факултет СУ „Св. Кл. Охридски“

относно: дисертационен труд за присъждане на научна и образователна степен „доктор по право“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност „Римско частно право“

Дисертант: Стоян Панайотов Иванов, докторант на самостоятелна подготовка в Катедра „Теория и история на държавата и правото“ в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Тема на дисертацията: „Дружествата на публиканите“

1. Общо представяне на процедурата

Със заповед № РД 230 от 21 юли 2021 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) съм определен за член на научното жури на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Дружествата на публиканите“ за придобиване на научната и образователна степен „доктор по право“ в СУ в област на висше образование „3. Социални, стопански и правни науки“, професионално направление „3.6 Право“, научна специалност „Римско частно право“.

Представеният от дисертанта комплект материали за участие в процедурата е в съответствие с изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ. Юридическият факултет (ЮФ) на СУ има акредитирана докторска програма „Римско частно право“. Процедурата до защитата на дисертационния труд пред Катедрения съвет е протекла законосъобразно, представени са необходимите документи за научното жури и за публичната защита.

Дисертантът е представил справка за съответствие с националните минимални изисквания за образователната и научна степен „доктор“ в научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност „Римско частно право“, както и декларация за оригиналност и достоверност по чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ. Част от публикуваните по темата на дисертационния труд статии са в електронното списание IUS ROMANUM, което е реферирано и индексирано освен в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране и в три световни бази данни - Erih Plus

(<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=490400>), HeinOnline (<https://home.heinonline.org/content/Law-Journal-Library/>) и CEEOL (<https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=2235>).

Изпълнени са наукометричните изисквания във връзка с процедурата по докторантурата, като са налице 30 точки, формирани от представените три статии за участие в защитата. Те са:

- *„Изучаването на института на публиканите – пример за обвързване на обществено-икономическата история с правното регулиране“* – IUS ROMANUM, 2016, № 2, с. 537-558, (ID № 1752 в Националния референтен списък на НАЦИД);
- *„Вътрешната организация на дружествата на публиканите според речите на Цицерон срещу Гай Верес“* – IUS ROMANUM, 2018, № 3, с. 11-28, (ID № 1752 в Националния референтен списък на НАЦИД);
- *„Санкции за административни нарушения според Митническия закон за римската провинция Азия“* – В: Научни четения на тема Санкциите в правото. Сборник с доклади от научна конференция, посветена на 140-ата годишнина от приемането на Търновската конституция, организирана от катедра „Теория и история на държавата и правото“ и катедра „Наказателноправни науки“ на ЮФ на СУ, 15-16 април 2019 г. – София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, с. 304-319, (ID № 3798 в Националния референтен списък на НАЦИД).

2. Кратки биографични данни за дисертанта

Стоян Панайотов Иванов е завършил Националната гимназия за древни езици и култури „Константин Кирил Философ“ - София (2007 г.) със специалност Латинистика и Италиански език, и Юридически факултет на СУ (2012 г.). Професионалният му път е изцяло в СУ „Св. Климент Охридски“, където първоначално за хоноруван асистент по Римско частно право за учебната 2013/2014 г., а през периода юни 2014 г.- 2018 г. е назначен за редовен асистент. Ръководи упражненията по РЧП като редовен асистент (2014-2018 г.) на редовните и задочните студенти и като хоноруван асистент (2018 и в момента). Като докторант са му възлагани и отделни лекции и по дисциплината „Юридическа терминология- I-ва част“ (от 2019 г. и в момента).

След изтичане на срока на договора му като асистент през ноември 2018 г. е зачислен като докторант на самостоятелна подготовка в Катедра „Теория и история на

държавата и правото” в ЮФ на СУ по научната специалност „Римско частно право“ . Положил е задължителния изпит за докторантския минимум по РЧП през 2021 г. и е представил дисертационен труд на тема „Дружества на публиканите“, одобрен и допуснат за защита от Катедра „Теория и история на държавата и правото” в ЮФ през юли 2021 г.

Има специализации в UNIDROIT – международен институт за унификация на частното право в Рим, Италия (2015 г.) и във Фрибург и Нюшател, Конфедерация Швейцария като стипендиант на Фондация „Константин и Зиновия Кацарови“ (2016 и 2017 г.). Участва в проекта на ЮФ на СУ по Римско право от 2015 г. и в момента. От 2016 г. е секретар на Балканска асоциация по римско право и римскоправна традиция „Societas pro iure romano“ и секретар и на електронното списание IUS ROMANUM. Участва активно в дейностите по проекта, като организира редица сбирки на Кръжока по римско право в ЮФ на СУ, участва в подготовката на научни конференции, публични лекции и пр.

3. Данни за дисертацията.

3.1. Тема на дисертацията.

Темата на дисертацията на дисертанта Стоян Иванов е „Дружества на публиканите“. Видно от заглавието и разработваната материя тя попада в обхвата на акредитираната докторска специалност „Римско частно право“, като изследва един малко познат на българската правна общност проблем, свързан с генезиса на концепциите за юридическо лице, търговско дружество и пр. Изследваните са историческите и теоретични аспекти на темата, което представлява принос в историко-сравнителен план за важни институти на съвременното гражданско и търговско право, но също и във връзка с някои публичноправни материи- разходването на публичните финанси, публично-частното партньорство, концесионният режим, обществените поръчки и държавните помощи и пр. Дисертантът прави опит да уточни римскоправната традиция, преминала в съвременното право по тези въпроси, като представя едно завършено и изчерпателно изложение. Богатата библиография е основа за по-нататъшни изследвания в посочената проблематика.

Спазени са изискванията на чл. 27, ал.2 от ППЗРАСРБ, съответно на чл.64, ал.2 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Кл. Охридски”.

3.2. Характеристика и оценка на основните части на дисертационния труд и приносите.

Дисертационният труд е в обем от 365 стандартни страници, от които на основно изложение са посветени 327 страници, структурирани в увод, три глави и заключение. Работата е добре балансирана като структура и съдържание, като всяка от основните теми в трите глави е развита достатъчно пълно, а изводите са обобщени в заключението.

Предметът на дисертацията предполага в един голям темпорален обхват - от периода на Ранната република (IV в. пр.Хр.) до следкласическата и Юстиниановата епоха (VI в. сл.Хр.), като дисертантът е представил характерните черти на дружествата на публиканите в тяхното развитие. В дисертацията са съчетани римскоправното, историко - правното и правно - догматичното изследване с критично-аналитичен подход и с позоваване на класическите източници на римското право.

В увода на дисертацията е направен кратък обзор на темата, като е изтъкнато нейното значение и актуалност, както и е направен изводът, че изучаването на взаимодействието между държавната власт и частния бизнес от сравнителноправна и правно-историческа гледна точка може да има важен принос не само на научно ниво, но и ключово значение за предложения *de lege ferenda*. Определени са целите на изследването: очертаване на действителния обхват на понятията за „дружество“ и „публикани“, видовете дейности на публиканите и оформянето на идеята и уредбата за организационното обособяване на дружествата на публиканите като отделни субекти на правото, което от своя страна води до разкриване на едно малко познато в българската правна литература историческо развитие на концепцията за юридическите лица в римското право. Дисертантът, макар и доста смело, но приема, че дружествата на публиканите могат да бъдат възприети като прототип на съвременните търговски дружества посредством изследването на тяхната вътрешна структура.

В глава I „Понятие и сведения за дейностите на публиканите“ (с. 16-129) е направен синтезиран преглед на социално-политическата обстановка в Рим в края на Републиката, който представя предпоставките, довели до необходимостта от появата на дружествата на публиканите. Дисертантът изяснява значението на термините и понятията за „публикани“ и „дружество на публиканите“ въз основа на сведенията в римскоправните източници, макар че се позовава и на много становища в романистиката по тези въпроси. В първа глава особено внимание е посветено на различните видове дейности на публиканите, които са подредени според своето значение. Въз основа на

изложението се добива пълна представа за тези форми на осъществяване на дейност, структурирана по частноправен модел, за осъществяване на публичноправни дейности.

Глава II (с. 130- 260) е посветена **на същността и структурата на *societates publicanorum* и на изследването на организационното им обособяване**. Тази част на дисертацията съдържа най- много нова за българската правна литература информация за корпоративните структури в Древния Рим (*corpora*) и едно по-различно, според дисертанта, значение на термина „*societas*“ в римското право. Трудно може да се определи дали това е негово становище, тъй като той се позовава на други изследвания, но обобщенията по този въпрос са особено интересни за проследяване на историческите аспекти на дружественото право.

Глава III (с. 261- 342), наречена **„Правни аспекти на дейността на публиканите“** започва с изясняването на понятието „*ultra tributa*“, дефинирани са също така и понятията „*lex locationis*“ и „*lex censoria*“, свързани с публичноправните аспекти на дейността на публиканите. Изследван е механизмът на провеждане на римския публичен търг и възлагането на публичните договори за събиране на публични приходи и за реализиране на различни видове публична работа от дружествата на публиканите. Изводите на дисертанта са подкрепени с текстове от Дигестите – специалният едикт „За публиканите“, част от който се съдържа във фрагментите от титул IV на книга XXXIX, озаглавен „За публиканите, за публичните вземания, за изземванията“. Акцентирано е на негативните практики и държавната намеса за неутрализирането на последиците от тях - злоупотребите и нарушенията на публиканите и на техния персонал спрямо задължените за публичните приходи жители на римските провинции. Особено интересен е анализът на Митническия закон за римската провинция Азия, в който има много процесуални аспекти във връзка със споровете между публиканите и данъчно задължените лица и защитата на последните срещу злоупотребите. В тази връзка обаче авторът не е представил изводи, вероятно поради липса на сведения, дали такива нарушения са били масова практика и доколко публичната власт и правозащитните органи са се справили с нея.

В заключението (с. 343- 351) са обобщени резултатите от изследването в неговата цялост и поотделно за трите глави, като са направени и изводи по изследваната проблематика.

Дисертантът оценява приносите в своя труд редица, от които, изложени в автореферата. Като цяло те очертават една добре структурирана, интересна,

самостоятелна работа. Струва ми се, че от тях по-специално може да се приемат за по-съществени следните достойнства на работата:

1. Разгледани са някои основни правни понятия през призмата на римскоправната традиция и съвременното им значение: юридическо лице, дружество, корпорация, асоциация и т.н. Направено е концептуално разграничение между понятието за *societas* в римското право, с което традиционно се означава консенсуалния договор за дружество по римското право и употребата на същия термин за дружествата на публиканите, които представляват специфична форма на сдружаване, по-близка до персонифицираните организации на физически лица по римското право (*corpora*). Представени са аргументи, разглеждащи дружествата на публиканите като специфична форма на сдружаване по римското право и пример за специалната употреба на латинския термин „*societas*“ със значение на „дружество“ с особени характеристики и дейност твърде подобни на съвременните търговски дружества. Изложени са доводи в полза на тезата, че дружествата на публиканите са организации, за които е характерно създаването на устойчива и специфична вътрешна структура, позволяваща да се упражнява една или повече от възложените публични дейности. Посочената теза е доразвита с примери, обосноваващи самостоятелното участие на дружествата на публиканите в правния мир, посредством техните представители.
2. Проследена е етимологията, значението и употребата на термините и понятията за публикан (*publicanus*) и дружества на публиканите (*societas publicanorum*) и са предложени определения за тях. Представена е и римскоправната концепция, обхвата и значението на понятията за *vectigal*, *publica vectigalia*, *ultra tributa*, *lex censoria*, *lex locationis* и пр.
3. Направено е едно систематизирано римскоправно изследване с анализ на съществени въпроси и изводи във връзка с римската данъчна и фискална политика, както и провинциалното управление.
4. Заслужават внимание включените в дисертацията, подкрепящи основните тези юридически и неюридически текстове на латински език, както и някои на старогръцки език със съответния превод на български език и интерпретация, както и значителния ѝ принос в областта на юридическата терминология.

5. Заслужава да се отбележат като приносни моменти, че не само с цялостната характеристика на дейността на дружествата на публиканите е представена обвързаността между техните публичноправни функции и изграждането на специфичен частноправен статут *de iure* като обособени персонифицирани организации със стопански цели, но и специално внимание е посветено и на процедурата на публичния търг в Рим и е очертана ключовата роля на *societates publicanorum* като изпълнители на публичните договори. Обобщена и класифицирана е документацията и отчетността на дружествата във връзка с оперирането с публични средства. Особено ценен принос е съчетаването на римскоправните сведения от източниците с теоретичните обобщения и цялостната теоретична насоченост на дисертацията.

6. Тъй като това е едно завършено, цялостно и обстойно римскоправно проследяване на развитието на дружествата на публиканите, прави сериозно впечатление, че основната теза на изследването именно чрез правния анализ на статута и дейностите на дружествата на публиканите, посредством интерпретация на латинските текстове, терминология и понятия, да се представи генезисът на съответните идеи и концепции в съвременното право, без да се търси пълен идентитет или обвързаност със съвременната систематика и разграничения в рамките на публичното и частното право. Цялостното изследване е направено в духа на запазването на баланса между римското и съвременното право в опит да се избегнат необосновани и непотвърдени в източниците изводи, чужди на автентичната римскоправна традиция.

Дисертацията се отличава с ясен стил и логическа подредба. Като цяло тя е добре технически оформена и лесно се чете и ползва.

3.3. Научен апарат

В дисертацията е приложена обширна библиография, която създава впечатление за познаване на проблема и използване на достъпната литература по темата, която не е непозната в световната романистика. В нея са включени 217 заглавия, от които 29 са на български език и 188 на чужд език - на италиански, английски, френски и испански език. Авторът използва 83 монографии, 44 статии, 27 учебници, речници и компендиуми, както и няколко интернет портала, където се съдържат текстове от източниците на латински и гръцки език. Добрата езикова подготовка на дисертанта, както и специализациите му в Италия и Швейцария са му позволили да използва значителна

научна литература, от която е видно, че темата за публиканите е широко разработвана в рамките на европейската романистика, макар и да не е позната като проблематика в България.

Прави впечатление, че дисертантът се позовава на много автори, като е включил 1029 бележки под линия. В тях има както позоваване на реално използвани и проучени съчинения, така и прецитиране на по-старите и трудно достъпни изследвания. Източниците на римското право са коректно цитирани според утвърдените стандарти. От голямо значение са и преводите и интерпретацията на относимите към предмета на изследването на дисертацията оригинални латински и гръцки текстове от източниците, като някои от тях имат преводи на английски, френски, руски език, но не са преведени на български език.

Макар и да не съм запознат в детайли с достиженията на романистиката в изследваната област и да нямам достъп до цитираната литература, която вероятно се намира само в специализирани библиотеки, от представената дисертация оставам с впечатление, че тя е една задълбочена и добросъвестна работа, в която са обобщени достиженията на отделните автори в продължение на повече от столетие и са представени основните позиции и дискусии по важните теми за юридическите лица, сдружаването, създаването на търговски дружества и пр.

3.4. Автореферат

Дисертантът е представил автореферат в обем на 36 стр. Той отговаря изцяло на изискванията за представяне на дисертационния труд, като отразява вярно и точно неговото съдържание и основните приноси моменти в него.

4. Преценка на публикациите

Дисертантът е представил 11 публикации по темата на дисертацията в реферирани и индексирани периодични издания и в сборници от конференции и научни четения. Повечето от публикациите представят отделни аспекти на темата, като се развиват допълнително тезите от дисертацията. Може да се отбележи обаче, че макар и да няма „откъсване“ на отделни цели части/ раздели или параграфи от дисертацията, все пак са възпроизведени (на моменти дословно) и значителни текстове от дисертацията в тях. Очевиден е стремежът на дисертанта в различни публикации от различен ракурс да представи изследваната проблематика, която детайлно познава, за да я популяризира

сред широката правна общност и най- вече сред младите колеги, които биха използвали тези научни резултати в историческите части на своите изследвания.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Според изискванията на ЗРАСРБ дисертационният труд на Стоян Иванов представя научни резултати, съставляващи оригинален принос в науката, демонстриращи задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за създаване на научен труд.

Винаги могат да се направят и някои препоръки както към отделните застъпвани от докторанта тези, така и за работата в цялост. Някои от изводите изглеждат пресилено аргументирани, за да се впишат в съвременните понятия и дискусии по аналогични проблеми. Твърде смело се натрапва приемственост за институти, създавани при съвършено различни икономически, социални и политически условия почти две хилядолетия по-късно. От друга страна обаче този подход, ако е балансиран, би могъл да е полезна основа за историческо въведение в дадената съвременна проблематика.

При едно бъдещо издаване на дисертацията, което дисертантът несъмнено би желал да направи, бих препоръчал да се направи цялостен преглед на научния апарат, като се включи действително използваната литература, а не обща библиография на съществуващите заглавия по темата, колкото и да е полезен такъв подход. Бих препоръчал също да се редуцират бележките под линия, особено тези, които са прецитирани. Създава се негативно впечатление, че авторът на труда няма собствена позиция, а непрекъснато се позовава на чужди мнения и изследвания, което от своя страна може да постави въпрос за действителния негов научен принос, който не би следвало да се сведе само до едно добросъвестно компилиране и представяне на български език на достиженията на редица други автори.

Темата е изключително перспективна и считам, че дисертантът има достатъчно знания и възможности да продължи в някои от изследваните аспекти по-нататъшната си научна работа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на хон. ас. Стоян Панайотов Иванов „Дружествата на публиканите“ съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в

Република България, Правилника за прилагане на този закон и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св. Кл. Охридски”. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на нормативните изисквания. Дисертационният труд показва, че дисертантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по римско частно право, теория и история на правото, качества и умения за провеждане на научно изследване с оригинални и значими научни приноси.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка на представения в процедурата по защита дисертационен труд „Дружествата на публиканите“, препоръчвам я на почитаемото научно жури и ще гласувам положително дисертантът Стоян Панайотов Иванов да придобие образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност „Римско частно право“.

Изготвил рецензията:

/доц. д-р Павел Сарафов/